

אחרי ארוחת צהריים מתכנסים לשיחת הסיכום, טרם צאתנו לשדה התעופה של מרקש.

טל פותחת את המפגש. זהו מפגש סיכום ראשון מבין שניים. מבקשת להתייחס לשאלה: **את מי אתם הולכים לפגוש בשובכם לישראל ומה תספרו על המסע?**

קובי נותן סקירה מלאה של התחנות במסע, מההכנה עד שיחת הסיכום. מתחילים סבב.

איימן. אפגש עם הצוות שלי. אספר על מדינה בה משקיעים הרבה בשלום האזרחים, בכבוד והערכה לכל אזרחי המדינה. היהודים והערבים מדברים בשפה המרוקאית וזו זהותם, מתוך בחירה.

ערן. אפגש עם ההורים ואומר להם - הייתי במרוקו, זה לא מה שחשבתם. יש פה עושר בלתי רגיל. חייתם בסרט, בלי להיחשף לתרבות ולמסורות יפות ומיוחדות. המסע שינה תדמית, מבחינתי. ועניין נוסף, שחשוב לערן לציין - הפורום מאוד מכבד ומיוחד. יש שיח ויש אינטראקציה מרשימה בין כולם. לא מכיר פורומים אחרים שבהם האווירה כל כך מיוחדת. מודה על הזכות להשתתף.

נעם אוריה הכהן. אבא אמר לי, בשיחה במהלך המסע - סוף סוף את מבינה אותי, את הצורך בחיבור ליהדות המזרח. אבי כבר שנים נפגש עם מוסלמים בניסיונות לייצר דו שיח ופעולה משותפת. כאן הבנתי שבכלל לא התייחסתי לזה. כאן התעוררתי.

ניסים. אשתי אמרה לי שאקח מפתח וכמובן אמרתי שלא צריך. כך שכאשר אני הגיבתי אעיר אותה. אספר לה שעברנו מסע מדהים. עכשיו הבנתי את האמירה שמספיקה שפה משותפת כדי לחיות חיים משותפים. דומה שהגעגע של יהודי מרוקו שחיו כאן הוא לאווירה, לשקט, לרוגע, ליכולת לתקשר עם כל הסובבים.

אמיר. במפגש עם הצוות אדבר על הקבוצה המיוחדת של משתתפי המסע. במהלך המסע ממש הכרתי חברים וחברות, שלכאורה הכרתי כבר. זו חבורה שהיום אני ממש מרגיש חלק ממנה, שייך לגמרי וזו התרומה הגדולה של המסע.

שלומית. אספר לאלון על קובי. איך דרך הסיפור האישי בנה מפעל חיים מרשים ומרגש. איך היטיב לשתף אותנו בסיפור שלו ושל המורשת שלו וכך מוליך אותנו בשבילי יהדות מרוקו על מורשתה ומסורותיה. הסיפור של קובי על העושר המיוחד של יהודי מרוקו ושל המשפחות מעלה אצלי שאלות על התמודדות (גם אישית שלי) עם שאלות של זהות ושל מסורת משפחתית.

ידין. פגשתי כאן אנשים שלגבי חלק מהם היו לי דעות קדומות מאוד מוצקות, דעות שנשברו כבר ביום הראשון. זה מפגש משמעותי וחשוב. גם עם יהדות מרוקו ומורשתה, גם עם בני עם שחיים תחת מלך כל יכול ואלה חיים שבכלל לא ברורים לנו ובכלל לא מציירים מציאות ורודה. בעצם זה גם מפגש עם החברה הישראלית, שהסתבר לי שאני רק חושב שאני מכיר אותה. כאן למדתי פרק חשוב בהקשבה וביכולת לראות מזוויות חדשות.

לירון. אספר על שילוב לא קל להכלה. מצד אחד מדינה מתפתחת עמוסת אתגרים וקשיים ומצד שני מסר - מכולם - של סובלנות. האחריות של קובי ושל אנשים שכגשנו על הזיכרון המשותף מאוד מרשימה. מצטרפת לאמירה שבקבוצה התרחש תהליך מרגש ובכלל לא מובן מאליו.

אשרף. מאוד שמח על השתתפותי במסע. למדתי דברים על כבוד ועל שימור וסובלנות. אשמח להמשיך לשמור על קשר עם כל החברות והחברים. כעת מרגיש שיכול לקרוא כך לכולם.

יעל. המסע הזה הוא סיפור מורכב והעיבוד שלו יכול להוביל לתוצרים מיוחדים. הלכנו בתוך עושר של תכנים ושל תמונות. זכינו לראות את הדברים דרך עיניו של קובי וזו חוויה מיוחדת. רק כשהנחנו לצורך להשוות כל דבר לישראל, התחלנו לראות באמת את המורכבות והמיוחדות של מרוקו. וגם הפורום והשותפות בו היא זכות ועל כך תודה.

מיה. אין לי מושג על מה אספר. נראה לי שבשיחה על חיים משותפים אספר את סיפור המסע המשותף שלנו למרוקו. המסע הזה מלמד אותנו מה זה חיים משותפים, מודל שלא הכרנו קודם לכן.

סלימאן. לשני דברים אתייחס בשיחות על המסע. האחד - מכגש מדהים עם מרוקו. ארץ יפהפייה, אנשים צבעוניים ומראות מרגשים. גמישות שבאה לביטוי בסובלנות לכולם ולתרבויות שונות. מרגיש שעוד לא פיצח את מרוקו, צריך לעכל את המראות והסיפורים. הדבר השני - זכה למכגש מיוחד, משובח, עם הפורום של מועצת תנועות הנוער. כל אחד מאיתנו הוא שליח של תנועתו וחובתנו לבוא עם מסר מכזה מסע. מסר שבעיקרו מדבר על הקשבה ונכונות לבחון דרך של שותפות.

יגאל. המסע צריך עוד לשקוע כדי שיעלו תובנות מסודרות. עדיין אינו יודע לזקק מסרים. המסע חייב אותו לצאת מעצמו. לראות, להקשיב, להתחבר לאחרים, גם כאלה שלכאורה מאוד שונים. התרגש מפיוטים, ממכגשים, מהיכריות לא צפויות. בעיקר גילה כמה נדרש עוד לגלות. מאחל לכולנו שנזכור את מה שקרה במרוקו ונעשה עם זה... כי זה בדינו.

גור. המסע הוא חוויה של בעירה פנימית, משימתית ואישית. בצד של מי אנחנו כחברה? מה המשימות שניקח על עצמנו? מספר שמרגיש מעין 'ערבול כיוון' (מושג שלקוח ממשנתו של מרטין בובר. בתמצית: יצירת כיוון מתוך סערת רגשות ונושאים שמתערבלים במקביל). גור קורא קטע שכתב במהלך המסע:

מחנכים מדריכים מעורים מאירים מארחים. משלחים מוקיריך מזכירים מיעוט מורם. ממלכות מלטפות מטנפות מתחלפות. ממשלות מכרידות מורשות, מרשימות מרגשות מקריבות מקרבות. משאלות מודרות ממתנות, מבקשות מקום משותף משתף משתתף מחפש מכגש מטפס מעלה מעולה. מתעלה מהלל מתפלל מזמר מזמורים מרעידים מישורים. ממרחקים מצאתיך מזעיר אנפין משכתיך מופלאת מבינה מורשת מבושתי מלבושי.

חנניה. מנסה להוסיף מחשבה בעקבות המסע. חשבה על הקיבוץ שלה, על כמה חשוב לכתוב את המורשת שלנו ולהכניס לתוכה יותר טקסים. לא לחשוש מהטקס, להבין את חשיבותו לשימור מורשת.

עידית. מסע ומכש משמעותיים ומלמדים. חוויה של משמעות שמתהווה תוך כדי בהקשר של מסורתיות ושל הכרת מורשת בת שנים.

סטס. מחר, בישיבת צוות, אספר על חברה מקבלת שפגשנו במרוקו. אנחנו כעם יהודי מחויבים לפעול לכבוד בין כולם, לשיתוף ולהבנה. למדנו כאן שאסור לזנוח את הבית, את המורשת שלנו.

קרן. אני למשפחתי שאני רוצה שיבואו איתי למרוקו. שיחוו איתי חוויה כל כך מיוחדת ולא שגרתית של מכש עם מסורות ומורשת ואנשים וקולות וריחות. המשלחת היא פורום נפלא של שיח ערכי ומשמעותי ותיבול השגרה בהומור משובח ורצון אמיתי להכיר. זכות גדולה להיות במעגל הזה.

קלי. זה המקום שממנו יכול לצאת המסר של ניסיון להגיע לקיום משותף, לעשייה משותפת ולהליכה אל יעדים משותפים. על כולנו האחריות והחובה לקחת את החוויה שחווינו ולתרגם אותה לשינוי מציאות בחברה הישראלית. אנחנו חוזרים עם הרבה שאלות ובעיקר עם המשימה לתרגם חלומות למציאות.

נפתלי. קובי, ההדרכה האיכותית שלך יוצרת תחושה של שליחות שלקחת על עצמך. מפעל חייך מיוחד ומבורך. יוצאים מכאן עם שאלה ומשימה: האם נוכל ליצור קשר עם ארגונים יהודיים חברתיים כאן וליזום פעילות משותפת? צריך למצוא את הדרכים לביצוע מעשי כי ברור שהמסע מוביל להכרה בחובתנו לעשות מעשה. למדנו על מורשת ועל מסורות, ראינו קיום משותף שלא מוכר לנו במקומותינו. נזרקה לכיווננו כפפה וראוי שנלמד איך להרים אותה.

טל. לוקחת איתי מהמסע כל כך הרבה שמרגישה מוצפת. צריכה שההתרגשות והחוויות יירגעו ואז אפשר לראות כיוונים להמשך ולעשייה.

קובי. ביום-יום שלי אני מוביל קבוצות רבות ומגוונות. הקבוצה שלכם היא משהו מיוחד שלא ראיתי בקבוצות אחרות. כל אחד כאן שלם עם המציאות שלו ומאמין בה ואתם באים ממקום חזק ויציב ומעשייה מגוונת וממשית. לכן אני מרגיש שהמסע הזה יכול להיות פתח להמשך ויכול ללכת לכיוונים שונים בארץ ובמרוקו. אני מחכה לכך בציפייה של ממש.

קובי מסיים בקריאת שיר של מואיז בן הראש, **מפתחות לטטואן**:

פֶּעַם, וּמָשָׁךְ חֲמֵשׁ מֵאוֹת שָׁנָה,
הָיָה הַשְּׂבִיל חֲזָרָה לְבֵית
מִסְמָן וּבְרוּר, כְּעֵין שְׂבִיל
לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ, חֲמֵשׁ
מֵאוֹת שָׁנָה, אַחֲרֵי בָּאָה
הַגָּלוּת לְקֶצֶה, וְהַבֵּית
נִתְלַקַּח עַל שְׁנֵי צַדֵּי הַחֶבֶל
וְאָנִי בְּאֶמְצָעוֹ נֶעַם וְנָד
בְּתוֹךְ אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל
בְּתוֹךְ אֶרֶץ מְרוֹקֹוֹ
וּבְשְׁנֵי הַקְּצוֹת
בֵּית

סיימנו.

קמים להתארגן. מסתבר שיש סלט כירות שלא הספקנו לאכול בארוחת הצהריים. לא נרשמה התלהבות.

נוסעים לשדה התעופה.

תהליך הבידוק והמעבר בדלפקי הדרכונים מהירים למדי. שותים קפה, ממתינים. טיסת לילה.

נוחתים בנתב"ג. חורף אמיתי, גשום וקר.

בזיכרוני מתנגן השיר **שדות זרים** שכתב אריק איינשטיין, הלחין שם טוב לוי:

בֹּא לִי לִפְעָמִים שְׂדוֹת זָרִים
לְשׁוֹטֵט בְּרַחוּבוֹת
וּלְתַכּוֹס גַּעְגּוּעִים.
אֲבָל כְּמוֹ מִטָּה קְסָמִים
חוֹזֵר מֵהָר לַחֲבָרִים.
לְרִיחוֹת הַמוֹכְרִים
לְשִׁירֵי הָעִבְרִיִּים.